

Alexandra Kollontai: De strijd voor proletarisch feminisme en voor vrouwen in de partij

www.MinisterieVanPropaganda.org

De Russische communistische revolutionair Alexandra Kollontai leefde van 1872 tot 1952. Vóór de revolutie van 1917 was ze een actieve spreker, schrijfster en organisator in de socialistische vrouwelijke arbeidersbeweging in Rusland en Europa. Kollontai was de eerste vrouw die kabinetsambtenaar werd: ze was volkscommissaris voor welzijn in de eerste bolsjewistische regering na de Oktoberrevolutie. Ze richtte ook het 'vrouwendepartement' van de nieuwe regering op (*Zhenotdel*), en was een van de eerste vrouwen die een officiële diplomatieke post bekleedde. Spannender dan deze officiële verantwoordelijkheden waren Kollontai's revolutionaire werk en schrijven, dat niet alleen gericht was op de relatie tussen de strijd voor gendergelijkheid en socialisme, maar ook op de algemene rol van liefde en solidariteit in de strijd. Aandacht hiervoor kan ons helpen onze analyses te verduidelijken en onze politiek vandaag aan te scherpen.

Als marxist die zich inzet voor het organiseren van vrouwelijke arbeiders, stelde Kollontai dat de ondergeschiktheid van vrouwen verankerd was in economische omstandigheden; dat wil zeggen, in de omstandigheden van "de productie en reproductie van het onmiddellijke leven", om de formulering van Frederick Engels te gebruiken [1]. Deze voorwaarden houden in hoe zowel het menselijk bestaan wordt geproduceerd als gereproduceerd en hoe de bestaansmiddelen - voedsel, kleding, onderdak, gereedschap, enzovoort - worden beveiligd en gerangschikt. De positie van vrouwen in de economie - inclusief de arbeidsdeling naar geslacht in het gezin - bepaalt de positie van vrouwen in de samenleving. De weerslag is dat de bevrijding van vrouwen afhangt van de eliminatie van het kapitalisme, van de klassenmaatschappij en uitbuiting, en de communistische herschikking van productie en leven.

Hoewel meer dan 100 jaar geleden getheoretiseerd, blijft de nadruk op materiële omstandigheden, economische omstandigheden en verhoudingen van productie en reproductie van cruciaal belang voor de strijd voor de bevrijding van vrouwelijke arbeiders. Sommige hedendaagse feministen negeren vaak de economie en benadrukken in plaats daarvan attitudes, taal, beelden en subjectieve gevoelens zonder aandacht te besteden aan hun economische basis. Er wordt te veel aandacht besteed aan individuen en hun gevoelens, comfort, voorkeuren en verlangens, alsof dit zelf geen collectieve sociale effecten zijn. Kollontai daarentegen leert ons te erkennen dat de meest intieme aspecten van ons leven collectief zijn.

Drie thema's in Kollontai's leven en werk tonen haar relevantie voor hedendaagse organisatoren: strijd, geschiedenis en liefde - waarvan het eerste in dit artikel wordt onderzocht. Kollontai's aandacht voor de positie van vrouwen in de economie maakte een krachtige en genuanceerde benadering van de bevrijding van vrouwelijke arbeiders mogelijk. Haar kennis van de geschiedenis leverde een scherp inzicht op in veranderingen in het gezin. In deel twee onderzoeken we hoe haar verlangen naar communisme - inclusief haar concrete werk om een proletarische dictatuur op te bouwen - haar ertoe bracht om intieme relaties te zien als onlosmakelijk verbonden met solidariteit. Het organiseren van liefde maakt deel uit van het organiseren van de productie, het creëren van de ruimte en ondersteuning die nodig zijn voor vervullend, coöperatief werk.

De strijd voor proletarisch feminisme

Kollontai was een felle pleitbezorger voor vrouwelijke arbeiders. Ze zegt in haar autobiografie dat ze 'met heel haar hart en ziel' streed in de strijd voor 'de afschaffing van de slavernij van werkende vrouwen' [2]. Dit betekende het winnen van vrouwelijke arbeiders voor het socialisme en vechten voor gelijke rechten, voor de bevrijding van vrouwen. Kollontai voerde dus een strijd op twee fronten: *tegen* burgerlijke feministen enerzijds en *om* de aandacht van de socialistische partij voor vrouwelijke arbeiders anderzijds.

Kollontai identificeerde zich niet als feministe. Ze begreep 'feminisme' als een burgerlijke politiek, de politiek van een bepaalde klasse van vrouwen. Dat feminisme de politiek van burgerlijke vrouwen was, verscheen in de manier waarop feministen de basisstructuur van de samenleving niet aanvechten: ze accepteerden het en wilden erin opschuiven. Kollontai schrijft:

“De feministen zoeken gelijkheid in het kader van de bestaande klassenmaatschappij, ze vallen op geen enkele manier de basis van deze samenleving aan. Ze vechten voor voorrechten voor zichzelf, zonder de bestaande voorrechten en privileges in twijfel te trekken”[3].

In plaats van verenigd op basis van geslacht, worden vrouwen ingedeeld naar klasse. Klassenstrijd verdeelt vrouwen net als mannen. Seksuele eenheid "bestaat niet en kan niet bestaan". Ook al spreken ze over alle vrouwen of vrouwen als zodanig, burgerlijke feministen stellen de kwestie van de bevrijding van vrouwen uit hun specifieke klassenpositie, hun specifieke verlangens naar onderwijs, bezit, kiesrecht en toegang tot de beroepen. Kollontai vertelt hoe het feminisme halverwege de 19e eeuw als politieke beweging opkwam in de context van kapitalistische ontwikkeling. Toen het kapitalisme de dominante productiewijze werd, werd de positie van de middenklasse - de kleine bourgeoisie - onstabiel en precair. Terwijl vrouwen uit de arbeidersklasse al in fabrieksarbeid waren opgegaan (voornamelijk omdat ze minder betaald konden worden dan mannen), begonnen burgerlijke vrouwen de behoefte aan inkomen en zinvol werk onder ogen te zien. Ze eisten dus rechten op om naar de universiteit te gaan en een breder scala aan banen aan te gaan. De burgerlijke vrouwenstrijd tegen de mannen die hen de toegang weigeren, wordt 'feminisme' genoemd. Feministen willen dezelfde privileges als de mannen van hun klasse. Ze behandelen mannen als de vijand en proberen alle vrouwen te betrekken in hun strijd voor gelijke rechten, dit alles zonder de basisstructuur van de klassenmaatschappij te veranderen.

Proletarische vrouwen hebben fundamenteel verschillende belangen, belangen die samenvallen met die van proletarische mannen. "Ze beschouwen mannen als hun kameraden", als degenen die onderdrukt worden door dezelfde sociale omstandigheden, geketend onder kapitalistische uitbuiting en overheersing [4]. Kollontai denkt aan het enorme aantal vrouwen uit de arbeidersklasse dat in de kapitalistische beroepsbevolking wordt geworpen - meer dan 60 miljoen in Europa en de VS voorafgaand aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. "De werkende vrouw is in de eerste plaats een lid van de arbeidersklasse. , "Zegt ze [5]. Feminisme doet niets voor haar - ze heeft niets te winnen bij een alliantie met burgerlijke feministen. In haar geschiedenis van de beweging van vrouwelijke arbeiders in Rusland legt Kollontai dit punt concreet uit. Vrouwelijke arbeiders hadden eisen die voortkwamen uit hun specifieke omstandigheden: ze wilden een kortere werkdag, een hoger loon, menselijkere behandeling in de fabrieken en minder politiebewaking [6]. De burgerlijke feministen hadden hier geen belang bij.

Kollontai nam ook deel aan de zorgen van huishoudelijk personeel. Gedurende 1905, het jaar van de eerste Russische revolutie, voerden wasvrouwen, koks en dienstmeisjes stakingen en straatdemonstraties uit. Ze eisten een beleefde behandeling van werkgevers, een werkdag van acht uur, een minimumloon en aparte woonruimtes. Burgerlijke feministen die zich organiseerden als de Alliantie voor Vrouwelijkheid, deden hun best zich te organiseren met huishoudelijk personeel en belden een bijeenkomst. Er kwamen grote aantallen bedienden, maar die werden uitgeschakeld door de "gemengde alliantie tussen vrouwelijke werkgevers en huishoudelijk personeel" [7]. (Kollontai's aandacht voor huishoudelijk werk resoneert hier met het werk van zwarte communistische vrouwen zoals Claudia Jones, Louise Thompson Patterson, Esther Cooper Jackson en Alice Childress in het midden van de twintigste eeuw. Ook zij,

Vrouwelijke arbeiders speelden een belangrijke rol in de revolutie van 1905. Kollontai beschrijft Bloody Sunday en zegt dat "de vrouwelijke werkster, het jonge meisje, de werkende echtgenote een veel voorkomende figuur is onder de massaslachtoffers van die januaridag" [8]. Vrouwen verspreidden de slogan van de algemene staking door de fabrieken en waren een van de eersten die wegliepen. Kollontai benadrukt de moed en keuzevrijheid van proletarische vrouwen tijdens de revolutie van 1905:

"In de oktoberdagen, uitgeput door het werk en hun harde bestaan op de rand van de hongerdood, verlaten vrouwen de fabrieken en, in naam van de gemeenschappelijke zaak, ontnemen ze hun kinderen moedig hun laatste stuk brood ... Met eenvoudige, ontroerende woorden de werkneemster doet een beroep op haar mannelijke kameraden en suggereert dat ook zij hun werk verlaten; ze houdt de geest van degenen die staken, ademt energie in degenen die aarzelen ... De vrouwelijke werkster worstelde onvermoeibaar, protesteerde moedig, offerde zichzelf heldhaftig op voor het gemeenschappelijke doel, en hoe actiever ze werd, hoe sneller het proces van haar mentale ontwaken bereikt. De vrouwelijke werkster begon nota te nemen van de wereld om haar heen, van het onrecht dat voortkwam uit het kapitalistische systeem. Ze werd zich pijnlijker en scherper bewust van de bitterheid van al haar lijden en verdriet"[9].

Sommige feministische critici van Kollontai beschuldigen haar ervan mannelijkheid niet te bekritisieren en de arbeider als mannelijk te beschouwen [10]. Deze aanklacht is niet correct. Het legt gender op klassenstrijd, waardoor de kracht en moed van vrouwelijke arbeiders wordt uitgewist. Het is een kritiek die binair geslacht gebruikt om de macht en keuzevrijheid van proletarische kameraden aan dezelfde kant van de politieke strijd te overschaduwen. Kollontai prijst moed, uithoudingsvermogen, toewijding en het ontwaken van het politieke bewustzijn dat de georganiseerde strijd teweegbrengt bij proletariërs van alle geslachten.

Boerenvrouwen op het platteland waren ook nauw betrokken bij de revolutie van 1905, bij wat de "petticoat-opstanden" werden genoemd:

"Vervuld van woede en met een voor vrouwen verrassende durf, vielen de boerenvrouwen het hoofdkwartier van het leger en de politie aan waar de rekruten van het leger waren gestationeerd, grepen hun mannen en namen ze mee naar huis. Gewapend met harken, hooivorken en bezems verdreven boerenvrouwen de gewapende bewakers uit de dorpen. . . In dit protest zijn de verdediging van boerenbelangen en van puur 'vrouwelijke' belangen zo nauw met elkaar verweven dat er geen reden is om ze te verdelen en de 'petticoat-opstanden' te classificeren als onderdeel van de 'feministische beweging' "[11].

De felle acties van de boerenvrouwen beschrijven als in de eerste plaats de belangen van vrouwen zou afbreuk doen aan hun klassencontext, ook al was het deze context die hun acties dreef. Zeker, de uitbarsting van boerenvrouwen op het politieke toneel leidde hen ertoe politieke gelijkheid te eisen, maar dit was een gevolg van het bewustzijn dat voortkwam uit hun strijd voor de 'economische en politieke belangen van de boeren als geheel' - dat wil zeggen, de onteigening van land en het einde van de voorwaarden van agrarische slavernij. Om deze eerste kant van haar strijd voor vrouwelijke arbeiders samen te vatten, stelt Kollontai dat het doel van burgerlijke feministen politieke gelijkheid *binnen de* klassenmaatschappij is, niet de ontmanteling van die samenleving. Vrouwen uit de arbeidersklasse beseffen dat zolang ze gedwongen worden hun arbeidskracht te verkopen, zolang ze "het juk van het kapitalisme dragen", ze niet vrij zullen zijn. Al hun keuzes - inclusief met wie en of ze willen trouwen, of ze kinderen willen krijgen en hoe ze voor hen moeten zorgen, het soort werk dat ze kunnen doen als ze ervoor kiezen om te trouwen, als ze ervoor kiezen om kinderen te krijgen - worden beperkt door de markt. Kollontai was dus geen feministe. Ze verwerpt het idee dat er een 'universele' vrouwenvraag 'is als' feministisch geruststellend zelfbedrog '. De bevrijding

van vrouwen vereist socialisme, het einde van de klassenmaatschappij en kapitalistische uitbuiting.

De strijd om vrouwen en de partij

Hoe zit het dan met de tweede kant van haar strijd, de strijd voor de socialistische opname van de zorgen van vrouwelijke arbeiders in het werk en het platform van de partij? In haar autobiografie zegt Kollontai dat het moeilijk was om leden van de partij te overtuigen om problemen aan te pakken waarmee vrouwelijke werknemers te maken hebben. Zelfs na de moed van vrouwelijke arbeiders in de revolutie van 1905, bleven veel socialisten de zorgen van vrouwen associëren met burgerlijk feminisme. Dit begon te veranderen toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak, toen beide facties van de Russische sociaaldemocratische arbeiderspartij (bolsjewieken en mensjewieken) de vrouwenkwesties op een praktische manier ter hand namen. Niettemin moesten Kollontai en andere vrouwen in de partij blijven vechten om de zorgen van vrouwen op de radar van de partij te houden. Op klassieke leninistische wijze *richtten* ze een krant op, *Rabotnitsa* ("Werkende vrouwen").

Terwijl ze probeerde de betrokkenheid van de partij bij vrouwelijke arbeiders uit te breiden, bleef Kollontai schrijven, lezingen geven en organiseren. Ze nam deel aan de staking van vrouwelijke wasarbeiders en riep op tot de "gemeentelijke indeling" van wasserijen (de staking duurde zes weken en slaagde niet). Ze zette vakbonden onder druk voor gelijke beloning voor vrouwen en voor bescherming van het moederschap. Kollontai schrijft zelf de werkelijke verbetering van de houding van de partij ten opzichte van proletarische vrouwen toe aan de erbarmelijke situatie van het land tijdens de Eerste Wereldoorlog, toen de levensomstandigheden dramatisch achteruitgingen met hoge prijzen en tekorten aan vitale goederen. De samenleving werd geconfronteerd met een onmiskenbare crisis van sociale reproductie die de partij niet kon negeren. Na de Oktoberrevolutie en haar benoeming tot Volkscommissaris van Sociale Zaken, Kollontai nam tal van initiatieven om de omstandigheden van sociale reproductie te verbeteren, met maatregelen rond gehandicapte oorlogsveteranen, de opvoeding van jonge meisjes, de reorganisatie van weeshuizen tot kindertehuizen, de uitwerking van een gratis volksgezondheidsstelsel en meer. Ze was het meest trots op haar werk om de juridische basis te leggen voor een Centraal Bureau voor Moederschap en Kinderwelzijn. Dit omvatte plannen voor een "prenataal zorgpaleis" en moderne kinderdagverblijven, of voor de nationalisatie van kraamzorg en kinderopvang. Kollontai schetste haar visie van zwangere vrouwen die werden verwelkomd in "een bijzonder huis met een tuin en bloemen:"

“Het zal zo worden ontworpen dat elke zwangere vrouw die net is bevallen daar met vreugde, gezondheid en comfort kan leven. De doctoren in deze samenleving-familie zijn niet alleen bezorgd over het behoud van de gezondheid van moeder en kind, maar over het verlichten van de pijn van de bevalling voor de vrouw. De wetenschap boekt vooruitgang op dit gebied en kan de dokter hierbij helpen. Als het kind sterk genoeg is, keert de moeder terug naar haar normale leven en pakt ze het werk weer op dat ze doet ten behoeve van de grote familiemaatschappij. Ze hoeft zich geen zorgen te maken over haar kind. De samenleving is er om haar te helpen. Kinderen groeien op in de kleuterschool, de kinderkolonie, de crèche en de school onder de hoede van ervaren verpleegsters. . . Moederschap is niet langer een kruis. Alleen zijn vreugdevolle aspecten blijven ... ”[12].

Kollontai's werk in de nieuwe Sovjetregering, zowel als commissaris voor Sociale Zaken en later bij de Vrouwenafdeling, omvatte socialisatie van moederschap, kinderopvang, kinderopvang en reproductieve arbeid. Haar schrijven probeerde nieuwe socialistische liefdesrelaties voor te stellen, de nieuwe moraal van vrije en gelijkwaardige kameraden. De burgeroorlog, economische verwoesting en factiestrijd binnen de partij zorgden ervoor dat ze haar werk niet volledig gerealiseerd zag.

- [1] Frederick Engels, *The Origin of the Family, Private Property and the State* (Penguin Classics, 2010), 35.
- [2] Alexandra Kollontai, *The Autobiography of a Sexually Emancipated Woman* , <https://www.marxists.org/archief/kollonta/1926/autobiography.htm> .
- [3] Alexandra Kollontai, *The Social Basis of the Woman Question* , <https://www.marxists.org/archive/kollonta/1909/social-basis.htm> .
- [4] Ibid.
- [5] Ibid.
- [6] Alexandra Kollontai, "Geschiedenis van de beweging van vrouwelijke arbeiders in Rusland", <https://www.marxists.org/archive/kollonta/1919/history.htm> .
- [7] Ibid.
- [8] Ibid.
- [9] Ibid.
- [10] Alexandra Kollontai, *Red Love* , <https://www.marxists.org/archive/kollonta/red-love/index.htm> .
- [11] Alexandra Kollontai, "Geschiedenis van de beweging van vrouwelijke arbeiders in Rusland."
- [12] Alexandra Kollontai, "Working Woman and Mother", <https://www.marxists.org/archive/kollonta/1916/working-mother.htm>